

הדף היומי בבלי: מסכת בבא מציעא דף ק"ב
הדף היומי בהלכה: סימן קפ"ח מסעיף ג' עד סעיף ו'
המוסר היומי: אהבת חסד חלק ב' פרק י"ט עד 'ואם קרוביו אינם עניים'

לוח
לימוד
יומי

הפלא הגדול בברכה השנייה בברכת המזון

רחם... על ישראל עמך, על ירושלים עירך, על ציון משכן כבודך ועל מלכות בית דוד משיחך.

ואז בתפנית חדה - רענו זוננו פרנסנו וכלכלנו. איך מתערבים בברכה אחת ענייני הקודש והחול?

וכעניין זה שמעתי שהיו אומרים בשם המשפיע הנודע המהרצ"מ זילברברג שליט"א, ששאל על מה שנזכר בשו"ע בסימן ק"פ ובמשנה ברורה שם, שבשעה שאומרים ברכה זו יש לכסות את הסכין, וחד מתרי טעמי שנתנו בה הוא שפעם היה אחד שבירך וסכין על שלחנו, וכשהגיע לברכה זו תקע הסכין בבטנו וכו'.

ולכאורה יש להבין מדוע אנו נזהרים בכך עד היום, כשגלוי וידוע שאין בימינו וגם לא בדורות הקודמים אפילו לא אחד שמרגיש צער גדול כל כך על חורבן בית המקדש עד שיגיע למצב כזה, ואם כן למה לנו להיזהר בסכנה שאין בה לכאורה ממש?

אלא התשובה היא שדווקא בשל כך אנחנו מכסים את הסכין כדי להזכיר לעצמנו ולהיזכר לפני בוראנו, שפעם עוד היו אנשים שצער החורבן נגע אליהם כל כך, ואנו אנא אנו באים שאין בנו יודע מה היה ערכו של בית המקדש, ועד כמה שפל מצבנו בגלות המר הזו, ובעצם הזיכרון ועל המצב השפל הזה אנו אומרים בתחינה ובעניינים נשואות למרום: "רחם נא ה' אלוקינו על ישראל עמך".

נוסח הברכה השלישית של ברכת המזון צריך ביאור, שהרי הברכה נפתחת בבקשת רחמים על ישראל ועל עיר הקודש ועל מלכות בית דוד וכו', ולאחר הבקשות הללו עוברים לבקש על צרכים גשמיים, על פרנסה והרווחה, שלא נצטרך לידי מתנת בשר ודם ולידי הלוואתם, וצריך ביאור מה עניין זה אצל זה.

שמעתי אומרים מפי ספרים ומפי סופרים שיש בעניין זה שני מהלכים: מהלך אחד הוא שכאשר תבוא הגאולה ויבנה הבית, שוב לא יחסר לנו דבר ותהיה הפרנסה ברווח לכולם וממילא עניין אחד הם.

ויש שמבארים נוסח זה שמטרתו להרבות רחמים, שהלא פותחים אנו בבקשת רחמים על כלל ישראל ועל ירושלים, וכשאנו עוברים לעסוק לפתע בנושאים גשמיים אנו מזכירים לפנינו כביכול: ראה עד כמה שפל הוא מצבנו, שמסוגלים אנו לערב בחדא מחתא שני עניינים מנוגדים כל כך, בקשה על הגאולה ועל ריבוי כבוד שמים בעולם, לצד בקשה על צרכינו הגשמיים. ואם כה שפל הוא מצבנו, עשה למענך ולמעננו ומבור גלות דלינו והעלינו במהרה, ועל זה אנו חותמים "ובנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו".

האם לברכה השלישית שבברכת המזון יש נוסח מיוחד לשבת?

לברכה השלישית שבברכת המזון יש שני נוסחים לפתיחתה: האחד של בקשת רחמים - "רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך..", והשני של בקשת נחמה - "נחמנו ה' אלקינו בירושלים עירך ובציון משכן כבודך...". ושני נוסחים מקבילים יש לחתימתה: האחד - "בונה ירושלים", ויש אומרים - "בונה ברחמי ירושלים", והשני - "מנחם ציון בבנין ירושלים". ונחלקו הפוסקים אם מותר לפתוח בנוסח של רחמים ולסיים בנוסח של נחמה, ולהיפך, או שצריך שהחתימה תהיה זהה לפתיחה. ויש לומר את אותו הנוסח הן בחול והן בשבת; ולדעת פוסקים רבים, בחול יאמר נוסח של רחמים, ובשבת - של נחמה. [שו"ע ד, משנ"ב ז-י, ושעה"צ ס"ק ז]

מי שאמר 'רצה' ו'יעלה ויבוא' בברכה השנייה שבברכת המזון - האם יצא ידי חובה?

בשבת אומרים בברכת המזון 'רצה והחליצנו', וביום טוב, חול המועד וראש חודש - 'יעלה ויבוא'. ומפני שיש באמירות אלו בקשת רחמים, קבעו לאומן בברכה השלישית שבברכת המזון, שאף היא בקשת רחמים, ולא בברכה השנייה, שהיא הודאה. ואם אמרן בברכה השנייה, לא יצא ידי חובה וצריך לשוב ולאומן במקומן. ובשבת שחל בה יום טוב וכיוצא בו - לכתחילה יאמר תחילה 'רצה' ואחר כך 'יעלה ויבוא'. ואם התחיל לומר 'יעלה ויבוא' - יש אומרים שיפסיק ויאמר 'רצה'; ויש שנראה מדבריהם שלא יפסיק, ויאמר 'רצה' לאחר 'יעלה ויבוא'; ויש שכתב שאם כבר הזכיר את היום, כגון שאמר "ראש החודש הזה", לכל הדעות לא יפסיק. [שו"ע ה, ומשנ"ב יב-יג; ביאורים ומוספים דרשו, 7]

מדוע אין להזכיר מלכות שמים בברכה השלישית של ברכת המזון?

בברכה השלישית שבברכת המזון מזכירים את מלכות בית דוד, ולכן אין מזכירים בה את מלכות שמים, כיון שאין זה ממידת דרך ארץ להזכיר את מלכות שמים ומלכות בשר ודם יחד, כביכול הן שוות. ויש אומרים שמסיבה זו יש לדלג באמירת 'יעלה ויבוא' על המילה 'מלך', ולומר: "כי קל חנון ורחום אתה", במקום: "כי קל מלך חנון ורחום אתה" שבנוסח 'יעלה ויבוא' הנאמר בתפילת 'שמונה עשרה'; ולא נהגו כן, משום ש'יעלה ויבוא' הוא ענין בפני עצמו, ואינו חלק מנוסח הברכה, ולכן ניתן להזכיר בו מלכות. ויש שכתב שבראש השנה לכל הדעות לא ידלג על המילה 'מלך', מפני שכל התפילות ביום זה מיוסדות על ענין מלכות שמים. [שו"ע ג, ומשנ"ב ה-ו; ביאורים ומוספים דרשו, 3]

אתמול למדנו

- נושא הברכה השנייה שבברכת המזון הוא ההודאה על נתינת הארץ לישראל; ומזכירים בה את ברית המילה והתורה, משום שעל ידן ובזכותן ניתנה הארץ לישראל.
- מי לא הזכיר בברכה השנייה שבברכת המזון את ארץ ישראל, ברית המילה, או התורה - יש אומרים שיחזור לתחילת ברכת המזון, ויש אומרים שיחזור רק לתחילת הברכה. ואשה לא תחזור.
- שלוש הברכות הראשונות שבברכת המזון הן מדאורייתא, והרביעית - מדרבנן. וכדי להבדיל ביניהן, נהגו שהמברך עצמו עונה 'אמן' על ברכתו לאחר הברכה השלישית.

מחר נלמד

- השוכח לומר 'יעלה ויבוא' בברכת המזון - האם צריך לברך שנית?
- מי שאינו זוכר את ברכת ההשלמה ל'רצה' ו'יעלה ויבוא' - כיצד ינהג?
- המסופק אם אמר 'רצה' - האם צריך לברך ברכת המזון שנית?